

MİRAS YÖNETİM PLANI DEĞER ODAKLI ALAN TANIMINA İLİŞKİN İNCELEME: DERİNKUYU YER ALTI KENTİ

Review of the Value-Oriented Area Definition of the Heritage Management Plan: Derinkuyu Underground City

Merve ÜSTÜNER^{1*}

¹ Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Türkiye, Antalya, Orcid No: 0000-0001-9075-1841

Makale Bilgisi

Makale Geçmişi:

Geliş	18.05.2024
Düzeltilme	24.06.2024
Kabul	25.06.2024

Anahtar Kelimeler:

Kültürel Miras
Miras Yönetimi
Değer Odaklı Alan Tanımı
Sürdürülebilir Koruma

ÖZ

Kültür mirası, insanlığın ortak geçmişlerine dayalı tarihi bir belge niteliği taşımaktadır. Miras, yalnızca içinde bulunduğu toplum ve gelecek için değil, evrensel nitelikte soyut ve somut değerleri barındıran bir zenginliktir. Bu zenginliğin sürdürülebilirliğinin sağlanması amacı ile taşınmaz kültür miraslarının özgün değerlerine ilişkin alan tanımlaması önem taşımaktadır. Bu kapsamda koruma sürdürülebilirliğine ilişkin UNESCO yerinden yönetim ilkesini benimsemiştir. Böylelikle kültür mirasının yere özgü fiziksel ve sosyal mekanındaki anlamını ve değerlerini odak noktası olarak tanımlamak, anlamak ve anlatmak hedeflenmiştir. Böylelikle yerele özgün miras koruma politikası sayesinde yönetim planlamasını oluşturmak amaçlanmıştır.

Bu çalışmada miras yönetim planlarına hangi alanların konu olabileceği ve bu alanların tanımlanmasındaki çok boyutluluk Kapadokya örneklemini üzerinden anlatılması amaçlanmıştır. Çalışmada olağanüstü evrensel bir değer (Outstanding Universal Value) olarak Dünya Miras Listesinde yer almasına rağmen miras yönetim planı öngörülme Kapadokya Bölgesinin değerlerine ilişkin Derinkuyu Yer Altı Kenti çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu bağlamda literatür taraması ile elde edilen örneklem verileri betimsel içerik analiz yöntemi analiz edilerek alanın disiplinlerarası bir araştırma sahası olduğu değerlendirilmiştir. Çalışma sahası mühendislik, mimarlık, turizm ve sanat tarihi alanlarına konu olduğundan dolayı disiplinlerarası bir çalışma dahilinde miras yönetim planı hazırlanmasını gerektirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Article Info

Article History:

Received	18.05.2024
Revised	24.06.2024
Accepted	25.06.2024

Keywords:

Cultural Heritage
Heritage Management
Value-Oriented Area Definition
Sustainable Conservation

ABSTRACT

Cultural heritage serves as a historical document based on humanity's shared past in various geographical locations throughout different periods. Heritage represents not only a richness for the society it belongs to and for future generations but also embodies abstract and tangible values of universal significance. Ensuring the sustainability of this richness necessitates defining the specific values of immovable cultural heritage areas. In this context, UNESCO has adopted the principle of local management for conservation sustainability. Thus, the aim is to define, understand, and narrate the significance and values of cultural heritage within its specific physical and social context, making it the focal point. Through a localized heritage conservation policy, the goal is to formulate management planning accordingly.

This study aims to illustrate the multidimensionality of defining areas that could be subject to heritage management plans, using the example of Cappadocia. Despite being listed as a site of Outstanding Universal Value on the World Heritage List, the choice of Derinkuyu Underground City within the Cappadocia Region, which lacks a heritage management plan, forms the basis of this study. Through a literature review and descriptive content analysis of sample data obtained, the study concludes that the field is an interdisciplinary research area. Given its relevance to engineering, architecture, tourism, and art history, the study suggests the necessity of preparing a heritage management plan within an interdisciplinary framework.

* Corresponding author.

To Cite This Article: Üstüner, M. (2024). Miras Yönetim Planı Değer Odaklı Alan Tanımına İlişkin İnceleme: Derinkuyu Yer Altı Kenti. *Akdeniz University Journal of The Faculty of Architecture*, 3(1): 68-90

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

1. GİRİŞ

Kentin birbirinin üzerine veya altına eklenerek oluşturduğu yeni katmanların mekânsal organizasyonu ve bu organizasyonun var olan organizasyonla ilişkilendirilmiş uyumlu birlikteliği, yaygınlaşan bir koruma yaklaşımıdır ([Dinçer, 2009](#)). Kentsel mekandaki kültürel miras ögesi/öğelerinin bağlamında etkin koruma/kullanma dengesini amaçlayan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 1985 yılı sonrasında, tüm dünyada yerel yönetimlerle çalışmayı tercih etmiştir. Yerinden yönetim “subsidiarity” ilkesini benimseyerek miras yönetimini öngörmüştür. Miras yönetiminin uluslararası düzeyde uygulanabilirliği; Kültürel Öneme Sahip Yerlerin Korunması Uluslararası Tüzüğünde (Burra Tüzüğü, 1999) “The Australia ICOMOS International Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance” ile olmuştur. Burra Tüzüğünde tanımlandığı şekliyle miras yönetimi sürecinin ilk adımı, miras alanının tanımlanmasıdır. Diğer bir deyişle, kültürel mirasın fiziksel ve sosyal mekanındaki anlamını ve değerlerini odak noktası olacak şekilde tanımlamak, anlamak ve anlatmaktır. Kültür mirasının değerine uygun bir koruma politikası geliştirilmesi ve miras yönetim sürecinin politikalara uygun etkili ve etkin yönetilmesi, mirasın sürdürülebilirliğinin sağlanması anlamına gelmektedir. Miras yönetiminin ulusal düzeyde uygulanabilirliği; 2002 yılı sonrası UNESCO’nun belirlediği çerçevede, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesini “Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage” (Dünya Miras Sözleşmesi) esas almaktadır. Bu sözleşme, taraf devletlerin kendi yönetim sistemlerine göre koruma politikalarını uygulamasını amaçlamaktadır ([Gültekin ve Uysal, 2018](#)). Miras yönetimi, Dünya Miras Sözleşmesine taraf devlet Türkiye’de, 1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanununun 2004 tarihli ve 5226 sayılı Kanun değişikliği ile “alan yönetimi” olarak tanımlanmıştır. 2005 tarihli ve 31435 sayılı Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik doğrultusunda da uygulamaya geçilmiştir.

Bu çalışmanın kuramsal çerçevesinde miras yönetim planlarına hangi alanların konu olabileceği ve bu alanların tanımlanmasındaki çok boyutluluk uluslararası dokümanlar ışığında ele alınmıştır. Aynı zamanda miras yönetim planlarının amaçları ve aşamaları incelenerek 2024 yılı itibari ile Türkiye’de hangi alanların Dünya Miras Listesi’nde (DML) yer aldığı ve bu alanların miras yönetim planlamasının olup olmadığı sorgulanmıştır. İkinci kısımda ise çalışma konusunun öznesi konumundaki Derinkuyu Yer Altı Kenti (DYK) için hazırlanması MYP gerekliliği, DYK’nın akademik çalışmalara hangi alanlara konu olduğu bakımından

değerlendirilmiştir. Yönetim planı, bütüncül bir bakış açısı ve miras alanın soyut/somut tüm değerlerinin incelenmesini gerektirmektedir. Bu sebeple MYP'nin, disiplinlerarası ilişkinin bir sonucu olduğunun belirtilmesi amacıyla akademik çalışmalar sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılan çalışmalar sayesinde, DYK'nın çalışmalara konu olma bakımından, hangi potansiyellere sahip olduğu, hangi özelliklerinin önem taşıdığı ve/veya hangi özelliklerinin tehlikede olduğu gibi noktalar değerlendirilmiştir. Böylece öneri DYK yönetim planı oluşturulmasının, DYK kaya oyma yerleşim strüktürü üzerinden miras bilincinin yere özgü değerlerinin anlaşılması ve kültürel sürekliliğinin sağlanması bakımından önem taşıması incelenmiştir ([Şekil 1](#)).

Şekil 1. Araştırma metodolojisi.

Figure 1. Research methodology.

2. ÇALIŞMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Miras Yönetim Alan Tanımlaması

Burra Tüzüğünde kültürel mirasa konu alanlar "yer" kavramı ile tanımlanmaktadır. Tüzükte yer kavramı, kültür miras sınırlarının coğrafi olarak belirlenmiş alanlarının ötesinde, daha geniş bir sınırdan değerlendirilmektedir ([ICOMOS, 2013](#)). Bu alanlar; bir anıt, bir ağaç, yapı ve yapı toplulukları olabileceği gibi bir topluluğun buluşma yeri, bir yol veya seyahat rotası, manevi ve dini bağlantılara sahip olan bir sit alanı olarak açıklanmaktadır. Tüzükte, miras alanı yönetim planlamasının bileşenleri, her ülkenin kültür ve koruma politikalarına ve

miras değerlerinin yere özgü farklılaşmaları ile [Şekil 2](#) üzerinden de görüldüğü gibi çok boyutlu yapılara sahip olduğu ifade edilmektedir ([Gültekin ve Uysal, 2018](#)).

Şekil 2. Miras yönetim planlamasında alan tanımlama bileşenleri. ([Gültekin ve Uysal, 2018](#); [ICOMOS, 2013](#))

Figure 2. Site definition components in heritage management planning ([Gültekin ve Uysal, 2018](#); [ICOMOS, 2013](#))

Sürdürülebilir, bütünlük koruma-kullanma dengesinde miras yönetim planları, alanla ilgili alınacak tüm kararları etkilediğinden dolayı alanın tüm boyutlarıyla tanımlanması gerekmektedir. Bu tanımlamalar; mevcut duruma dair alanın maddi ve maddi olmayan değerlerine ilişkin veri tabanı oluşturmaktadır. Miras alanı konumu ve sınırları, tarihsel süreçteki yeri, ulusal/uluslararası tescil durumları ve fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısına ilişkin özgün değerler bahse konu tanımlamalardandır. Aynı zamanda bu tanımlamalar, bir vizyon doğrultusunda amaçların, politikaların belirlenmesine de olanak sağlamaktadır. Doğal ve beşerî dış baskılar, iklim değişikliği, meteorolojik afetler gibi etkenler ile alanı gelecekte tehdit edebilecek potansiyellere ilişkin politikalar üretilmesine sağlamaktadır. Aynı zamanda bir eylem haritası oluşturulmasına ilişkin yol haritası niteliği oluşturmaktadır. Böylelikle kültür mirasının her türlü olumsuz etkiden uzak korunmasında fiziksel çevre ile bütünlük çok katmanlı değerleriyle varlığını sürdürebilmesi sağlanmaktadır.

Miras Yönetim Planları, Dünya Miras Listesindeki (DML) alanlarının korunması amacıyla strateji öngören ve hukuki açıdan yönlendirici, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlar olarak tanımlanmaktadır (KTVKK). Periyodik zaman dilimlerinde tekrar güncellenmesi gerekliliği planın başarıya

ulaşmasında önem taşımaktadır. 2024 yılında Türkiye’de DML’ de 21 adet, 19’u kültürel, 2si hem kültürel hem doğal miras alanı olağanüstü evrensel değer taşımaktadır. DML’deki alanların korunması amacıyla oluşturulan ulusal yönetim planlarına bakıldığında ise 13 miras alanının yönetim planı oluşturulmuş durumdadır. [Tablo.1](#)’de yer alan bazı miras alanlarında yönetim planı hazırlanmamış, hazırlanan bazı planlarda ise periyodik zaman dilimlerinde güncellemesi yapılmamıştır. [Tablo 2](#)’de de DML’de yer almayan ancak yönetim planı hazırlanan alanlar sıralanmıştır.

Tablo 1. Türkiye’de Dünya miras alanları, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Table 1. World heritage sites in Türkiye, General Directorate of Cultural Heritage and Museums.

<i>Dünya Miras Alanı</i>	<i>Yıl</i>	<i>Tür</i>	<i>İl</i>	<i>Ulusal Yönetim Planı</i>	<i>Yönetim Planı Yıl Aralığı</i>
<i>İstanbul’un Tarihi Alanları</i>	1985	Kültürel	İstanbul	X	2018-2023
<i>Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası</i>	1985	Kültürel	Sivas		
<i>Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Site Alanları</i>	1985	Kültürel ve Doğal	Nevşehir		
<i>Hattuşa (Boğazköy)-Hitit Başkenti</i>	1986	Kültürel	Çorum		
<i>Nemrut Dağı</i>	1987	Kültürel	Adıyaman	X	
<i>Xanthos-Letoon</i>	1988	Kültürel	Antalya		
<i>Pamukkale Hierapolis</i>	1988	Kültürel ve Doğal	Denizli		
<i>Safranbolu Şehri</i>	1994	Kültürel	Karabük		
<i>Troya Arkeolojik Alanı</i>	1998	Kültürel			
<i>Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi</i>	2011	Kültürel	Edirne	X	2011-2015
<i>Çatalhöyük Neolitik Alanı</i>	2012	Kültürel	Konya		2013-2018
<i>Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı</i>	2014	Kültürel	İzmir	X	2017-2021
<i>Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu</i>	2014	Kültürel	Bursa	X	2021-2026
<i>Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı</i>	2015	Kültürel	Diyarbakır	X	2014-2019
<i>Efes</i>	2015	Kültürel	İzmir	X	2022-2027
<i>Ani Arkeolojik Alanı</i>	2016	Kültürel	Kars	X	2015-2019
<i>Afrodiasias</i>	2017	Kültürel	Aydın	X	2014-2018
<i>Göbeklitepe</i>	2018	Kültürel	Şanlıurfa	X	2017-2022
<i>Arslantepe Höyüğü</i>	2021	Kültürel	Malatya	X	2019-2024
<i>Gordion</i>	2023	Kültürel	Ankara	X	2021-2025
<i>Anadolu’nun Orta Çağ Dönemi Ahşap Hipostil Camileri</i>	2023	Kültürel	Afyonkarahisar, Eskişehir, Ankara, Konya ve Kastamonu	X (Afyonkarahisar Ulu Camii, Ahi Şerefeddin Camii, Eşrefoğlu Camii, Mahmut Bey Camii, Sivrihisar Ulu Camii)	2022-2027

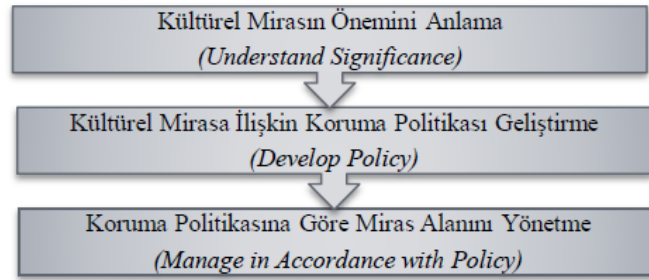
Tablo 2. DML'de olmayan ulusal yönetim planları, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Table 2. National management plans that are not on the World Heritage List, General Directorate of Cultural Heritage and Museums.

Ulusal Yönetim Planı	Yönetim Planı Yıl Aralığı
<i>Amasya Harşena Dağı ve Pontus Kral Kaya Mezarları Yönetim Planı</i>	2022-2027
<i>Harran Yönetim Planı</i>	2016-2021
<i>İzmir Tarihi Liman Kenti</i>	2022-2027
<i>İzmit Yönetim Planı</i>	2022-2027
<i>Küçükyalı Arkeopark Miras Yönetim Planı</i>	2019-2024
<i>Mudurnu Kültürel Miras Yönetim Planı</i>	2014-2018
<i>Savur Yönetim Planı</i>	2016-2021
<i>Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi Yönetim Planı</i>	2020-2025
<i>Artuklu Yönetim Planı</i>	2022-2026

2.2. Miras Yönetim Plan Aşamaları ve Amacı

Burra Tüzüğünde kültürel miras yönetim planlama aşamaları; önemi anlama, politika geliştirme, politikaya uygun yönetme olarak özetlenmektedir. Miras yönetimi planlanma sürecinin ilk adımı, miras alanının tanımlanmasıdır. (Understand Significance, Develop Policy, Manage in Accordance with Policy) (ICOMOS,2013) Burra Tüzüğü'nün 6ncı maddesinin 1nci, 2nci bendinde ve açıklama notunda yer alan tanımların içeriği çevrilmiştir. Burra Charter Process-Article 6.1-6.2 and Explanatory notes) (Şekil.3).

Şekil 3. Önem tanımlama ve yönetim süreci (ICOMOS,2013).

Figure 3. Significance identification and management process (ICOMOS,2013).

Alanın değerlerine elde edilen bulgular ve analizler doğrultusunda MYP hazırlamak için yönetim stratejilerinin oluşturulması bir sürece bağlanmaktadır. Plan kararlarını alanın değerini anlamaya ilişkin ayrıntılı ve sistematik çalışmalar sayesinde ve finansal kaynakları doğrultusunda tüm paydaşların katılımını gerektirmektedir. Koruma kullanma politikalarının tüm eylem, fonksiyon organizasyonları ve çalışma programları; alana dair politikaların, stratejilerin sonuçlarını izleme-gözleme, yapılacak planları yeniden gözden geçirme ve geri

besleme süreçlerini kapsamaktadır (ICOMOS, 2013) Yani MYP hazırlanma aşaması değişimlere ve gelişmelere açık bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Plan hazırlanma aşamasından sonra uygulama yapılır, etkiler gözlenir ve gerekli değişiklikler yapılarak plan geliştirilebilmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Miras yönetim plan hazırlık aşaması (UNESCO, 2013; Bal, 2019).

Figure 4. Heritage management plan preparation process (UNESCO, 2013; Bal, 2019).

Burra Tüzüğünde miras alanları, alansal olarak daralan ya da genişleyen yani kültür varlığı sınırlarının ötesinde olarak tanımlandığından dolayı katılımcı bir anlayışla oluşturulması gerekmekte ve temel amaçları şunlardır;

- Miras alanının üstün evrensel niteliklere sahip kültürel ve doğal bir ortam olması ve bu değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Doğal ve kültürel birikimlerin temsil edildiği tarihi bir belge alanı olarak bütünlüğünün korunması,
- Miras alanının maddi olmayan değerler üzerinden değerlerinin ve kimliğinin korunmasını sağlayarak gelecek kuşaklara aktarılması,
- Miras alanının ekonomik bir kaynak oluşturması ve ülke sermayesine katkı sağlaması özellikleri gibi alana özgün niteliklerle değerlendirilmesi; planın vizyon, amaç ve stratejilerinin belirlenmesinde etkindir.

2.3. Ulusal Mevzuatta Miras Yönetim Planı

Türkiye’de yönetim planı kavramı yasal bir geçerlilik kazanmış ve 2863 sayılı KTVKK'nın 2004 değişikliği 3ncü maddesinin a bendinin 10ncu ve 11inci firkalarında

• (Ek:14/7/2004 – 5226/1 md.) Yönetim Alanı; Sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi,

• (Ek: 14/7/2004 – 5226/1 md.) "Yönetim plânı"; yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı plânı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar plânını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen yönetim planlarının hazırlanmasının gerekliliği belirtilmiştir.

Ulusal mevzuatta yönetim planları hazırlanması gerekli alanlar, sit alanı olarak tanımlanmaktadır. Alanların sistematik bir düzen doğrultusunda her beş yılda bir değerlendirilmesi yapılarak sürdürülebilir bir yaklaşımla miras yönetim planlamasının uygulanması sağlanmaktadır. Arkeolojik alan korumada yönetim planı yapılması uluslararası boyutta önem taşımasından dolayı UNESCO Dünya Miras Merkezi, DML’ye kabul edeceği alanların bir yönetim planı olmasını öngörmektedir ([UNESCO, 2004](#)). Kültürel mirasın sürdürülebilirliğinin sağlanması ve akılcı ve bütüncül bir planlama anlayışını esas alarak yönetilmesi MYP’ye bağlıdır. MYP somut ve somut olmayan kültürel varlıkların koruma, kullanma dengesinde turizm ve ziyaretçi yönetimini planlamaktadır. Aynı zamanda yerel kalkınmayı destekleyerek yönetim ve organizasyon yapısını geliştirilebilir kılmakta ve miras bilinci oluşturmaktadır. Bu açıdan bir yönetim planı kurgulanmayan alanlar kültürel mirasın sürdürülebilir ve bütünlük koruma anlayışına ters düşmektedir ([Deniz, 2022](#)).

3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI, ÖRNEKLEMİ VE YÖNTEMİ

UNESCO DML’ye 1985 yılında Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Site Alanlarını kültürel ve doğal miras türünde olağanüstü evrensel değer olarak kabul etmiştir. DML’deki Kapadokya Bölgesi, ulusal düzeyde bir yönetim planlanması olmayan bir alan statüsündedir. Kapadokya Bölgesinde DML sınırlarındaki kaya oyma yerleşim strüktürüne sahip 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı statüsündeki Derinkuyu Yer Altı Kenti yerleşim strüktürünün değerlerinin anlatılması ve miras yönetim kurgulanması gerekliliği bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada alanın değerlerine ilişkin tanımlamalar sayesinde

yönetim planı hazırlanması gerekliliği sonucuna varılması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda çalışma DML’de yer alan ancak ulusal bir yönetim planı olmayan alanlar için de örnek oluşturmaktadır. Kapadokya Bölgesindeki Derinkuyu Yer Altı Kenti için miras planı öngörülmemesi ve öneri getirilmemesi çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır. Kapadokya miras alanının değerlerine ilişkin farkındalığın artırılması ve kültürel sürekliliğinin sağlanması amacı ile miras alanına ilişkin öneri miras yönetim koruma ve planlama politikalarının belirlenmesi için bölgedeki kaya oyma mekânların değerleri tanımlanacaktır.

Kültür miras alanı kendi özgün nitelikleri üzerine kurgulandığı için nitel araştırmanın konusu olarak örneklem seçimi önem kazanmıştır. Çalışma kapsamındaki makro ölçekte Kapadokya bağlamındaki özgün değerlerinin mikro ölçekte örnek teşkil eden Derinkuyu kaya oyma yerleşim strüktürü üzerinden özgün değerlerinin anlatılması araştırma yöntemlerinden amaçlı örneklem seçimi yaklaşımıyla yapılmıştır. Böylelikle bu jeolojik oluşumların kültürel ve doğal özgün nitelikleri DML’de OED olarak belirleyici unsurlar olması bakımından çalışmada, yönetim alanının tanımlanmasında da doğal ve beşerî faktörler olarak iki kısımda değerlendirilmiştir. Doğal ve beşerî faktörler, Kapadokya bölgesi genelinde literatüre dayalı betimsel içerik analizi ile akademik çalışmaların özet metinleri üzerinden sınıflandırılarak incelenmiştir. Böylelikle sınıflandırılan akademik çalışmalar ile araştırmalara farklı bilimsel alanlara konu olan DYK’nin miras yönetim plan gerekliliğinin vurgulanması ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmada analiz verilerinin toplanmasında Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanı kullanılmıştır. Lisansüstü tezlerin tespitinde ulusal mevzuata alan yönetimi kavramının geçerlilik kazandığı 2005 tarihi sonrası çalışmalar esas alınmıştır. Tez Merkezi ana sayfasında gelişmiş tarama bölümünde bu çalışmanın örneklem sahası olan Kapadokya ve Derinkuyu anahtar kelimeleri birlikte, ‘aranacak alan’ bölümü tümü olarak ve ‘arama tipi’ içinde geçsin olarak seçilerek tarama yapılmıştır. 2005 sonrası lisansüstü tezlerin özet bölümlerinin bu çalışmada değerlendirilmesi çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Tarama sonucu 3 doktora tezine ve 7 yüksek lisans tezine ulaşılmıştır. Daha sonrasında bu çalışmalar ‘‘Beşeri Etkenler’’ ve ‘‘Doğal Etkenler’’ tematik çerçevelerine göre gruplandırılmıştır. Beşeri etkenlerde turizm faaliyeti, doğal etkenlerde ise iklim ve jeolojik yapı konuları esas alınmıştır. Kapadokya, Derinkuyu miras alanının doğal erozyonun bir ürünü olarak oluşması ancak süreçte iklim olaylarında değişimlerin ve beşerî faktör etkinliklerinin olumsuz etkilerine karşı korunması amacıyla öneri miras yönetim planına ilişkin koruma-kullanma dengesi tartışılacaktır.

4. DERİNKUYU YER ALTI KENTİ MİRAS ALANI TANIMLAMASI

Çalışma alanı olarak belirlenen Derinkuyu Yer Altı Kenti; yeraltı şehirlerinin varlığı nedeniyle Derinkuyu ilçe merkezi Göreme Vadisi ve Kapadokya Kayalık Site Bölgesi'nde Dünya Miras Alanı sınırları içindeki yerleşim birimlerindedir. Yeraltı şehirleri, tüfün yeraltına doğru oyulması suretiyle yapılmış, birçok oda ve dehlizlerden oluşan yer altındaki yaşam mekânlarıdır.

4.1. Miras Alanı Konumu ve Tescil Statüsü

Kaya oyma mekanlara bu çalışma bakımından örnek teşkil eden Derinkuyu Yeraltı Şehri, Nevşehir-Niğde karayolu üzerinde, Nevşehir'e bağlı, Antik adı "Melogobia" olan Derinkuyu ilçesinde yer almaktadır ([Şekil 5](#)). Nevşehir'e 29 km., Niğde'ye 50 km. uzaklıkta bulunan yer altı şehri, 1963 yılında tesadüfen bulunmuş, 1965 yılında da ziyarete açılmıştır ([Sözbilen, 2022](#)).

Şekil 5. Sol: Nevşehir il sınırları, Sağ: Derinkuyu ilçe sınırları.

Figure 5. Left: Nevşehir provincial borders, Right: Derinkuyu district borders.

Derinkuyu Yeraltı şehri Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 21 Aralık tarihli 1206 sayılı kurul kararı ile 1.derece arkeolojik sit alanı ilanı ve Derinkuyu yeraltı şehrinin etrafının yine aynı sayılı kararla 3.derece arkeolojik + kentsel (kentsel arkeolojik sit alanı) sit alanı ilan edilmiştir. 1 Haziran 2019 tarihinde Resmî Gazete Sayı: 30791 olan 38 sayılı Kapadokya Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 1 nci maddesinde yer alan bu "Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin amacı; 7174 sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanunda Kapadokya Alanının tarihi ve kültürel değerleri ile jeolojik/jeomorfolojik dokusunun ve doğal kaynak değerlerinin korunmasını, yaşatılmasını, geliştirilmesini, tanıtılmasını, gelecek kuşaklara aktarılmasını, planlanmasını, yönetilmesini ve denetlenmesini sağlamak üzere Kapadokya Alan Başkanlığının kurulması ile görev ve yetkilerini düzenlemektir." hükmü ile 1 Haziran 2019 tarihinde Resmî Gazete Sayı: 30791 olan 7174 Sayılı Kapadokya Alanı Hakkında

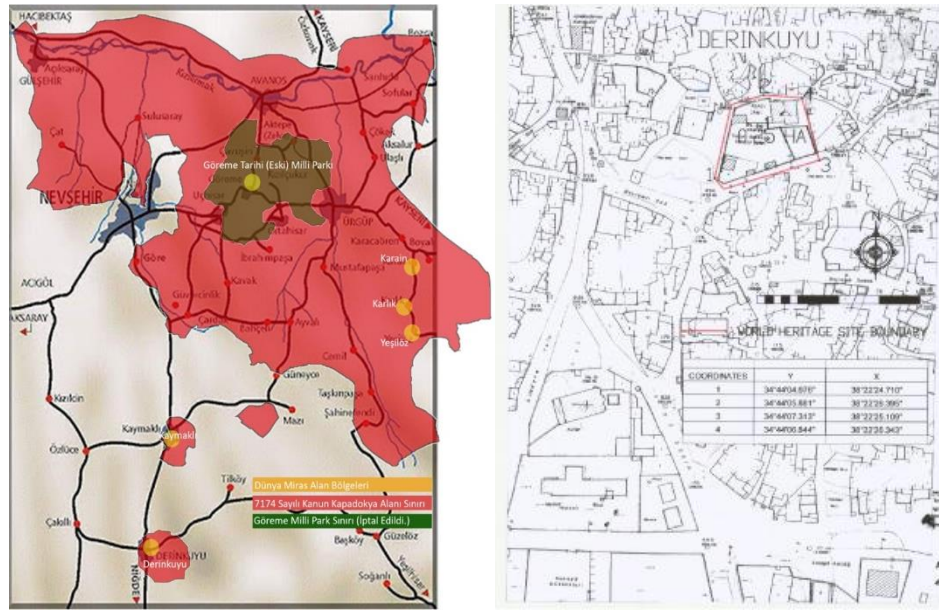
Kanun ile alanla ilgili yetkili tek idare Kapadokya Alan Başkanlığı olmuştur (Şekil 6). 2863 sayılı KTVKK kapsamında; kültür varlıklarını koruma bölge kurulu müdürlüklerine, koruma uygulama ve denetim bürolarına ve çevre ve şehircilik il müdürlüklerine verilen görev ve yetkilerini yürütmek Alan Başkanlığına devredilmiştir.

Kapadokya ve Kaya Site Alanlarının DML'ye alınma gerekçeleri:

• Kapadokya'da kayalara yapılmış tapınaklar, nitelikleri ve sıklıkları nedeniyle benzersiz sanatsal başarı örneği ve ikonoklast sonrası dönem Bizans sanatının eşsiz örneklerini sunarlar. (Criterion i),

• Kayalara yapılmış meskenler, köyler, manastır ve kiliseler IV. yüzyıl Bizans İmparatorluğundan Türk hakimiyetine kadar olan döneme kadarki şehrin bozulmamış görünümünü korumaktadırlar (Criterion iii),

• Doğal erozyonun ve son zamanlarda turizmin müşterek etkilerine maruz kalan Kapadokya geleneksel insan yerleşiminin olağanüstü bir örneği olmuştur. (Criterion v) (UNESCO, 2013)

Şekil 6. DML'de Kapadokya sınırları (Kapadokya alan sınırı haritası 7174 sayılı kanun ekinde hazırlanmıştır.). (Üstüner ve Gültekin, 2022).

Figure 6. Borders of Cappadocia in DML (Cappadocia area border map was prepared from the annex of law no. 7174.). (Üstüner and Gültekin, 2022).

4.2.Miras Alanın Tarihsel Geçmişi

Günümüzde gezilebilen alanı 2500 m² olan Derinkuyu yeraltı şehri, toplam 4 km² lik bir alanda yer almaktadır. Derinkuyu Yeraltı Kentinde bir mekânda açığa çıkarılan Roma dönemine ait mermer kartal heykeli Derinkuyu'daki Roma dönemi yerleşiminin somut bir verisi olarak değerlendirilmekte ve Roma dönemi halkının yer altı kentlerinin inşasında rolü olduğu kanısını güçlendirmektedir. Bununla birlikte kilise ve misyoner okulu ise Bizans döneminin özelliklerini taşımaktadır. Dinsel ve savunma amaçlı kullanılan yer altı kentlerinde ele geçen bütün bulgular Bizans dönemine, M.S. 5.–10.yy. arasına, aittir ve bu dönemde sayıları artmıştır ([Okuyucu,2007](#)).

Selçuklular döneminde de Anadolu topraklarında yer altı şehirlerinden yararlandıklarına, buraları bir sığınak veya askeri amaçla kullandıklarına dair kesin veriler olmamakla beraber, günümüzde bile askeri ve sivil amaçlı gizli sığınaklar olduğunu düşünürsek o dönemde Selçukluların da yer altı şehirlerini bildiği ve askeri amaçlı olarak kullandığı düşünülmektedir ([Okuyucu, 2007](#)).

Osmanlı Döneminde ise; Derinkuyu bölgesi önemli Rum yerleşimlerinden biri olarak 19. Yüzyıla ait anıtsal iki kilise bulunmaktadır. 1839 Tanzimat Fermanı'na göre imparatorlukta gayrimüslimler çeşitli hak ve özgürlüklerin tanındığı dinamik bir dönem olarak Derinkuyu'da inşaat çalışmaları kapsamında kiliseler inşa edildi. Kiliselerden büyük olanı olan Aziz Theodoros Trion Kilisesi'dir. Osmanlı İmparatorluğu, Abdülmecid Han döneminde Rusya ile yaşanan 1853-56 Kırım Harbinde Batılı devletlerin yaptıkları yardımların karşılığı olarak bu kilise yapılmıştır ([Pekak,2009](#)).

Derinkuyu Yer Altı Kenti, bölgede geniş yayılım gösteren volkanik kayalar (ignimbiritler) içerisinde açılmıştır. Geniş kapsamda Kapadokya Bölgesi bakıldığında, mekânsal organizasyonunda birbiri ile bağlantılı da olabilen farklı boyutlarda ve düzensiz geometrilere yer yer yüzey ile bağlantılı yer altı boşlukları bulunmaktadır. Yer altı boşluklarının üst kesiminde bulunan ignimbiritin su ile temasına dair drenaj verileri ve bazı durumlarda bu yer altı boşluklarının üzerine gelen yüklere bağlı olarak çökme olaylarının meydana gelip gelmeyeceği gibi durum analizleri gerekmektedir. Bu anlamda değer odaklı alan tanımlamalarına ilişkin Derinkuyu Yer Altı Kenti Sit Alanı ve Etkileşim Geçiş Sahası bölgesinde iklim ve jeolojik veriler baz alınarak mevcut değerlerin korunması hedefli bir erimli eylem planları hazırlanması gerekmektedir.

4.3.Miras Alanı Yerleşim Strüktürü:

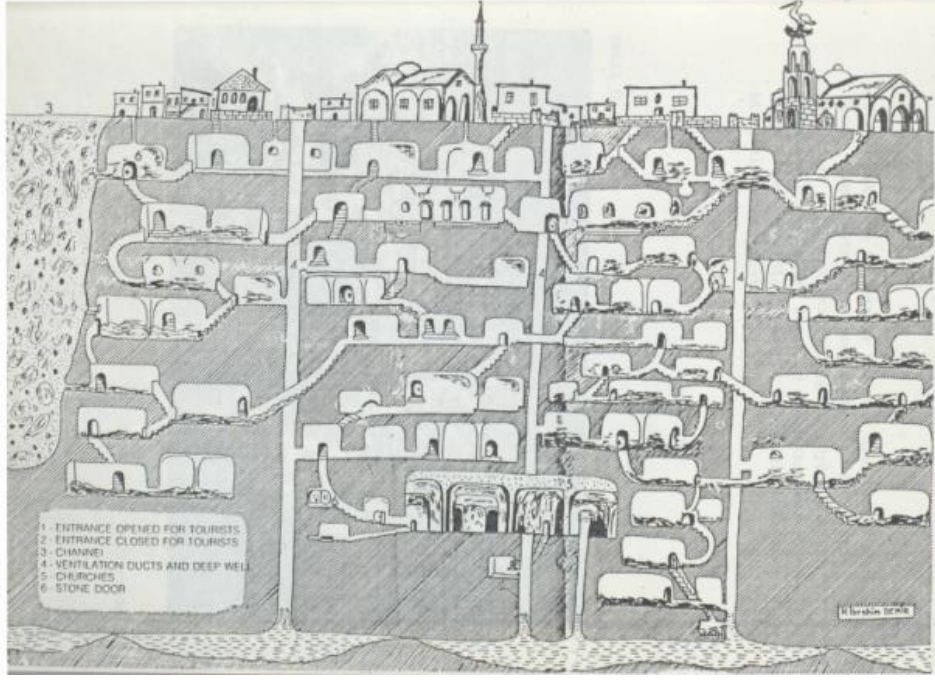
Kapadokya’ da yer altı mekanları üç kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar;

- Doğal olaylar tarafından geliştirilen, bazen antropik olan doğal mağaralar, kalıntılar
- Antropize mağaralar, yani kısmen insan eliyle değiştirilmiş doğal mağaralar ve
- Antropik boşluklar, yani canlı kayada tamamen insan eliyle kazılmış yapay boşluklar ([Üstüner ve Gültekin, 2022](#)).

Bölgenin jeolojik yapısı, yapılı çevrelerin üretimindeki malzeme sağlayan kaynak olması bakımından önemlidir. Tabiata minimum müdahale olan kaya oyma yöntemleri ile içerisinde yaşam bulmaya başlamıştır. Çevreden elde edilen malzemelerin sosyal etkiler sonucu şekillenmesi ile yerleşim morfolojisi ortaya çıkmıştır ([Timur ve Kevseroğlu, 2021](#)) Kapadokya’nın kendine özgü bu yapısı, insan eliyle oluşan fiziksel çevrenin biçimlenmesi Kapadokya Bölgesi’nde, malzeme ve ona bağlı gelişen yapım sistemi, plan ve cephe düzenleriyle, yapısal ve biçimsel olarak ortak özelliklere sahip bir mimarinin oluşmasını sağlamıştır. Bölgedeki jeolojik özellikler doğrultusunda yapı malzemesi olarak; volkanik faaliyetler sonucu oluşan düşük dirençli, kolay işlenebilir ve işlendikten sonra sertleşen dayanıklı bir yapıda tüf (ignimbirit) kullanılması, jeomorfolojik yapı bölgede yer altı yerleşimleri özgün ve biricik nitelikteki oluşumlarına olanak sağlamıştır. Yapı yapma olanaklarına ilişkin bu yer altına yerleşme tipi olağanüstü evrensel değer nitelikte olduğunu göstermektedir ([Şekil 7](#)). Bölgede dünyanın bilinen en büyük yer altı yerleşimi olan Derinkuyu Yer Altı Kenti, organik mimari örneği olarak yer altından 60 metre aşağıdaki suyun varlığı ([Okuyucu, 2007](#)) ile suya bağlı yerleşme örneği teşkil etmektedir ([Üstüner ve Gültekin, 2022](#)).

Derinkuyu Yer Altı Kentinin mekânsal strüktüründe yüzeye uzak mekanlarda girişlerinin iyi kamufle edildiği, savunma mekanizması yüksek mekânlardır. Bu modele göre mağara yerleşmeleri; derinliği fazla, yüzeyde kapladığı alan az, savunma mekanizması güçlü, iyi kamufle olmuş konutlardır. Ayrıca yüzeye yakın ve kapladığı alanın hacimsel olarak fazla olduğu mekanların konut sahibine statüsü kazandırdığı düşünülmektedir. ([Cimsit, 2007](#)).

Derinkuyu bölgesi güncel durumunda kaya oyma yapım yöntemi ile yerleşimlerde yer altında, yer üstündeki kadastral çizgilerden bağımsız bir mülkiyet düzeni oluşturulmuştur. Yer üstünden tanımlanan iki boyutlu kadastral çizgiler, üçüncü boyutta işlevsiz hale gelmiştir. Geleneksel konutun parselle olan ilişkisi oldukça girift, alışılmışın dışında ve parselle olan ilişkisini karmaşıklştırmıştır ([Şekil 8](#)).

Şekil 7. Derinkuyu Yer Altı Kenti (Koç,1989).

Figure 7. Derinkuyu Underground City (Koç,1989).

Tekil konut bağlamında değerlendirildiğinde yer üstünde tanımlanan mülkiyet ile yer altındaki boşluğun mülkiyeti farklılık oluşturduğundan dolayı bölgedeki kadastro çalışmalarında yaşanan mülkiyet sorunları bu sebeplerden dolayı çözülememiş olduğu iddia edilmektedir (Şakar, 2020).

Şekil 8. Kaya oyma mekanların plan gösterimi (Özkan,2015).

Figure 8. Plan representation of rock-carved spaces (Özkan,2015).

5. KAPADOKYA, DERİNKUYU MYP KORUMA-KULLANMA DENGESİNE İLİŞKİN VERİ ANALİZİ

Miras Yönetim Planı, miras alanının üstün evrensel değerlerinin korunarak yaşatılması ve sürdürülebilir koruma ve kullanım dengesinin sağlanması için katılımcı bir yaklaşımla oluşturulmaktadır. Bağlamına kültürel ve ekonomik canlılık kazandırarak toplumun tüm kesimleri için erişilebilir durumda olması gerekmektedir. Böylece, öneri Derinkuyu Yer Altı Kenti'nin miras yönetim planı, çok katımlı ve disiplinlerarası yaklaşım gerektiren bir çalışma olduğundan dolayı çalışma sahası olan Derinkuyu Yeraltı Kentinin [Tablo 3](#)'te akademik çalışmalara konu olduğu disiplinlerarası ilişkiyi incelemek amacıyla değerlendirilmiştir. Çalışmada, Kapadokya ve Derinkuyu anahtar kelimeleri taratılarak elde edilen lisansüstü çalışmalar, [Tablo 4](#)'te doğal ve beşerî etken tematik başlıklarına göre sınıflandırılmıştır. Miras alanının iklimi -erozyon- ve jeolojik yapısı mekân oluşumuna olanak sağladığından dolayı mimarlık, şehir planlama ve sanat tarihi alanlarındaki çalışmalar doğal etkenler başlığı altında değerlendirilmiştir. Miras alanı turizm potansiyelini barındırdığından dolayı da turizm faktörü de beşerî etkenler başlığında değerlendirilmiştir.

Tablo 3. Kapadokya, Derinkuyu literatür taraması, Tez Bankası.

Table 3. Cappadocia, Derinkuyu literature review, Thesis Bank.

Sayı	Yazar	Yılı	Tez Adı	Tez Türü	Konu
Ç1	İrem BOZKURT	2022	Sürdürülebilir Turizm Bakış Açısıyla Talebin Yönetilmesinde Taşıma Kapasitelerinin Hesaplanması ve Pazarlamama Çerçevesinde İncelenmesi: Kapadokya Örneği	Doktora	Turizm
Ç2	Berfin KESKİN	2020	Kapadokya Bölgesini Ziyaret Eden Turistlerin Günlük Tur Deneyimlerinin Destinasyon Prestiji Algılamalarına Etkisi: Tur Türünün Düzenleyici Rolü	Yüksek Lisans	Turizm
Ç3	Nur GEMİ	2020	Kırsal Alanlarda Yöresel Doku ve Mimari Mirasın Analizi: Nevşehir Derinkuyu Suvermez Köyü Örneği	Yüksek Lisans	Mimarlık
Ç4	İlker KILIÇ	2020	Toplumsal Taşıma Kapasitesinin, Turizmin Gelişimine Yönelik Destek Üzerindeki Etkisinde, Toplumsal Katılımın ve Yaşam Kalitesinin Rolü	Doktora	Turizm
Ç5	Ömer Faruk KEMİKKIRAN	2019	Nevşehir Yöresindeki İgnimbiritlerin Fiziksel ve Mekanik Özellikleri ile P-dalga Hızı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi	Yüksek Lisans	Jeoloji Mühendisliği
Ç6	Doğan DOLAP	2019	Derinkuyu (Nevşehir) Yerleşimindeki Sığ Yeraltı Kaya Oyma Yapıların Duraylılığının İncelenmesi	Yüksek Lisans	Jeoloji Mühendisliği
Ç7	Ayla AYDIN	2016	Gastronomi ve Turizm Bütünleşmesinde İzlenilen Stratejik Süreç Üzerine Nitel Bir Araştırma: Kapadokya Örneği	Yüksek Lisans	Turizm
Ç8	Mehmet Furkan ŞENER	2015	Kapadokya Jeotermal Provensinin Jeotermal Kaynak Potansiyeli	Doktora	Turizm

Ç9	<i>Gülnihal ÇEKİÇ</i>	2008	Kapadokya'da Yer Altı Yerleşmelerinin Yer Seçimi-Oluşumu-Günümüzde Planlamaya Etkisi, Kaymaklı ve Derinkuyu Örnekleri	Yüksek Lisans	Şehir ve Bölge Planlama
Ç10	<i>Demet OKUYUCU</i>	2007	Derinkuyu Yeraltı Şehri	Yüksek Lisans	Sanat Tarihi

Tablo 4. Tezlerin temalara ilişkin sınıflandırılması.

Table 4. Classification of theses according to themes.

Temalar	Tezler	Sıklık
Doğal Etkenler	İklim Jeolojik Yapı	Ç3, Ç5, Ç6, Ç9, Ç10 5
Beşeri Etkenler	Turizm	Ç1, Ç2, Ç4, Ç7, Ç8 5

Betimsel analiz yöntemi ile kronolojik biçimde sıralanmış Kapadokya ve Derinkuyu anahtar kelimeleri tarandığında ulaşılan lisansüstü tezleri ile ilgili veriler aşağıda yer almaktadır.

[Bozkurt \(2022\)](#) tarafından hazırlanan doktora tezinde, Kapadokya bölgesinin turizm odaklı sürdürülebilirliğinin sağlanması amacı ile ören yerlerinden en fazla ziyaretçiye ev sahipliği yapan alanların belirlenmesi ve bölgenin sürdürülebilirliğine engel olabilecek fiziksel ve sosyal taşıma kapasitelerinin hesaplanması amaçlanmıştır. Ziyaretçi kapasitesinin yılın her ayında yoğun alanlarından biri olarak Derinkuyu Yer Altı Kenti olduğu sonucuna erişilmiştir.

[Keskin \(2020\)](#) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde, Kapadokya Bölgesinin kaya oyma mekânsal oluşumlarının turistik bir değer olarak bölgesel kalkınma için büyük önem taşıdığı ifade edilmiştir. Bilgilendirici günlük turlara katılan yerli ve yabancı turistler üzerinde çalışılan bu çalışmada bölgedeki seyahat acenteleri tarafından iki adet günlük tur olduğunu ve Derinkuyu Yer Altı Kentinin yeşil tur (Kaymaklı-Derinkuyu Yeraltı Şehirleri, Aksaray İhlara Vadisi ve Selime Manastır) kapsamında yer aldığına yer vermiştir. Günlük tur deneyimlerini turizm odaklı merkezlerde ölçebilmek amacıyla araştırma bulguları, duyuşsal ve duygusal deneyimin turizm alanı etkisindeki tur türünün düzenleyici rolünün yeşil turda anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna erişilmiştir. Kapadokya Bölgesinde farklı şehirlerde yer alan yeşil turdaki turizm noktalarının birbirinden uzak bölgelerde olduğundan eğlence odaklı günlük turlarda ve zaman faktörünün kısıtlayıcı olduğu sonucuna erişilmiştir.

[Gemi \(2020\)](#) yüksek lisans çalışmasında yerel dokunun özgünlüğünden kaynaklı Derinkuyu ilçesi Suvermez köyünde geleneksel konut mimarisine özgü plan tipolojisi, yapı yapım teknikleri ve malzemelerine ile ilgili araştırma yapılmıştır. Kırsal alanların bütünleşik

korunması ve yaşatılmasına ilişkin farkındalık oluşturulmak amaçlanmış ve çalışma sahasının yerinde gözlemlerle doğal ve kültürel miras değerleri belgelenmiştir.

[Kılıç \(2020\)](#) doktora tezinde, yerel halkın turizmin gelişimine olan desteğinin azalması bölgesel anlamda turizmi olumsuz etkilediği çalışılmıştır. Bu desteğin, sadece bölgeye gelen ziyaretçi yönetimi açısından değil aynı zamanda bölgenin turizmle birlikte kalkınmasını da etkileyeceği belirtilmiştir. Ayrıca yaşam kalitesi ve toplumsal katılımın söz konusu etkisi de ortaya konulması amaçlanmıştır. Turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması için bölgede, çevresel, fiziksel, psikolojik, ekonomik, politik ve toplumsal negatif etkiler yaratmadan maksimum kullanım düzeyinde (toplumsal taşıma kapasitesi) yerelin etkisinin yabancı ve yerli turistler gerekliliğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Örneklem seçilen Kapadokya Bölgesindeki en çok ziyaret edilen bölgelerinden biri olan Derinkuyu ilçesi de yer almaktadır. Turistlerin fonksiyonlarının yerel aktivitelere zarar vermesi yani taşıma kapasitesinin aşılmasının turizm gelişimine yönelik negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

[Kemikkıran \(2019\)](#) yüksek lisans tezinde Kapadokya yöresinde yaygın bir dağılıma sahip ignimbiritlerden Derinkuyu bölgelerinden örnekler alınarak deneysel çalışmalar yapılmıştır. Deneysel çalışma kapsamında ignimbiritlerin fiziksel parametreleri ve dayanım özellikleri ortaya konmuştur. Kayaçların kuru ve doygun birim hacim ağırlık, gözeneklilikleri, kütlece su emme kapasiteleri, tek eksenli basınç ve dolaylı çekme dayanımları saptanmıştır. Kayaçlara ait fiziko-mekanik özelliklerin tespiti için, P-dalga hızları kullanılmış ve ignimbiritlerin heterojen yapısından kaynaklı P-dalga hızı arasında anlamlı ilişkiler elde edilemediği farklı yoğunluktaki çatlak içeren numunelerde farklı mukavemet değerleri elde edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

[Dolap \(2019\)](#) yüksek lisans tezinde Derinkuyu ilçe merkezinde 2 farklı parselde yer alan kaya oyma mekanların rölöve projeleri hazırlanarak duraylılığı analizler ile değerlendirilmiştir. Çalışmada analizler sonucunda tavan kalınlığının yerçekimi etkisi ile oluşan çekme gerilmelerini karşılayabilecek durumda olduğu ortaya konmuştur. Çalışmada araştırma sahası dışındaki kaya oyma mekanların duraylılığına olumsuz yönde etki eden ayrışma ve süreksizlikler olduğu ve ignimbiritlerin suya karşı olan hassas olduklarından kaynaklı sorunların yaşanmaması için drenaj tedbirlerinin alınması gerekliliği ifade edilmiştir. Mevcut kültürel miras sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla bir envanter sisteminin oluşturulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

[Aydın \(2016\)](#) yüksek lisans tezinde, gastronomi ve turizm bütünleşmesinde; gastronomik turizm ürünleri, gastronomik kimlik, paydaşlar ve yönetimi, paydaşların görüşleri, restoranlar,

eylemler turist davranışı ve pazarlar ana temaları belirlenerek turizm bağlamında yerelin gastronomik potansiyelinin anlatılması amaçlanmıştır. Gastronomi ve turizm bütünleşmesinde stratejik planlama yaklaşımı olmadığı sonucuna erişilmiştir. Çalışmada Kapadokya bölgesinde turizm odaklı gelişen gastronomi turizmi ile bölgenin gastronomik açıdan bir potansiyele sahip olduğu belirtilmiştir. Gastronomi ve turizm bütünleşmesine ilişkin bir vizyon olduğu ancak belirgin bir strateji olmadığı tespit edilmiştir. Potansiyele sahip bölgenin turizm bağlamında gastronomiden faydalanabilmek için hedeflerin olmadığı ve dolayısıyla hedeflere ulaştıracak eylemlere ilişkin tanımlamaların yapılmamış olduğu belirtilmiştir. Tüm paydaş katılım ve iş birliği koordinasyonlarında da eksiklikler olduğuna ilişkin bulgular elde edilmiştir.

[Sener \(2015\)](#) doktora tezinde Kapadokya bölgesinde yer alan tektonizma ve volkanizma ile ilişkili jeotermal kaynakların bölgesel kalkınmaya katkı sağlama potansiyeli olduğu belirtilmiştir. Alanda yapılan jeolojik çalışmaların önemli bir kısmı alanın tektonik özellikleri ve volkanizma ile ilişkili olduğu ancak bu alandaki jeotermal sistemlerin volkanizma ve tektonizma ilişkisi ilk kez bu çalışmada araştırılmıştır. Bölgedeki Derinkuyu jeotermal alanlarının sera amaçlı olarak kullanıldığı tespit edilmiş olup ve çalışma sürecinde jeotermal alandaki sıcaklık 45 derece olarak ölçülmüştür. Çalışmada Derinkuyu fayı ile Göllüdağ fayı arasındaki alanlarda derin araştırma sondajlarının yapılması gerekli alanlardan biri olarak öngörülmüştür.

[Çekiç \(2008\)](#) yüksek lisans tezinde Kapadokya Bölgesindeki yer altı şehirlerinin oluşumu, kullanımları ve birbiri arasındaki mesafenin neden olduğu çalışılmıştır. Aynı zamanda bu yerleşmelerin günümüzde planlamaya etkilerinin ortaya konulması amacıyla koruma amaçlı imar planı ile yeraltı şehri çevresine ait çevre düzenleme projesi bulunan fakat henüz tamamlanamayan bir ilçe Derinkuyu'nun planlanması, planların uygulanması ve diğer yapılaşma koşullarına ilişkin sorunlar araştırılmıştır. Kapadokya Bölgesinde korumanın tam ve etkin olabilmesi için farklı özelliklere sahip farklı bölgelerinde yere özgü koruma stratejilerinin yer altı ve yer üstü mekânsal oluşumların bütünlük koruma anlayışıyla oluşturulmasının gerekliliği ifade edilmiştir.

[Okuyucu \(2007\)](#) yüksek lisans tezinde Kapadokya bölgesinde kaya oyma geleneğinin zorunlu bir uğraş olduğuna değinerek iklimin zorlu etkisinden ve depremlerden kaynaklı o bölgede yaşayanların kaya oyma ve yer altı mekanlarına sığındığını belirtmiştir. Kapadokya bölgesindeki en büyük yer altı şehri olan Derinkuyu Yer Altı Şehrinin tarihsel geçmişine dayalı mekânsal oluşumları ve gerekçeleri anlatılmıştır. Derinkuyu Yer Altı mekânsal strüktürünün

gezilebilen tüm katlarına ilişkin mekânsal verileri alan araştırması kapsamında çizimlerle ve fotoğraflarla desteklenmiştir. Ayrıca Kapadokya bölgesinde yer altı şehirlerinin yerlerinin tam olarak bilinmemesi ve bu mekânsal oluşumların sürdürülebilirliğinin sağlanması için temizlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Derinkuyu geleneksel konut mimarisine ilişkin korunması gerekli değerlerin varlığı ve bölgenin mekânsal oluşumlarında etkili olan jeolojik yapıdaki dayanım özellikleri doğal etkenlere konu olan çalışmalardandır. Beşerî etkenlere ise; yine bölgenin jeolojik yapısı gereği jeotermal kaynakları ve yerel dokunun özgünlüğünden kaynaklı turizm rotalarında yer alan yer altı yerleşimleri konu olmuştur. Aynı zamanda turizm etkenli oluşabilecek olumsuz etkilere karşı da -taşınma kapasitesinin aşılması gibi- gerekli önlemlerin alınması gerekliliği de vurgulanmıştır. Geniş perspektifte ise Kapadokya Bölgesi'nde, volkanik malzeme ve ona bağlı gelişen yerin altı ve/veya üstündeki yapı yapım sisteminin biçimsel olarak özgün ve ortak bir mimari oluşturması ve dayanımları çalışmalarda yer almaktadır. Ancak Kapadokya bölgesinde yer altındaki yerleşimlerinin yayılımı veya sınırları bilinmemektedir. Ayrıca 7174 sayılı Kanun ile Kapadokya bölgesinde tek yetkili idare olan Kapadokya Alan Başkanlığının yönetim sınırları çerçevesinde DML'de yer alan bazı bölgeler yer almamaktadır. Bu bölgeler; Nevşehir il merkezi ve DMA'nın yedi parçasından biri olan Soğanlı yerleşimidir. Bu durum sınırları belli olmayan ve çalışma gereğince önemi belirtilen Kapadokya bölgesinin OED statüsündeki jeolojik oluşumların özgünlüğünün korunması açısından sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Henüz kanıtlanmamış ancak iddia edilen tüm Kapadokya bölgesinin yer altında mekânsal oluşumlara sahip olduğu düşüncesi göz önünde bulundurarak, [Çekiç \(2008\)](#) yüksek lisans tezinde belirtildiği gibi, mevcut durumda var olan yer altı oluşumlarının etkin korunabilmesi için yönetim planlaması yapılması gerekmektedir. Bu sayede koruma-kullanma dengesinin tam ve etkin bir şekilde yönetilmesi sağlanacaktır.

6. SONUÇ

Dünya miras alanı sınırlarındaki çalışma konusu Derinkuyu Yer Altı Kenti kültürel ve doğal mirasın doğal erozyonun bir ürünü olarak oluşması ancak süreçte iklim olaylarında değişimlerin ve beşerî faktör etkinliklerinin olumsuz etkilerine karşı korunması aynı zamanda kullanılması için miras yönetim planlanması gerekmektedir. Doğal ve beşerî etkenlerin olumsuz etkilerine karşı koruma veya uyumlu hale getirilmesi çok boyutlu yer altı ve yer üstü değerleri üzerinden bütünleşik ve katılımcı koruma kullanma anlayışını gerekli kılmaktadır. Derinkuyu Yer Altı Kenti değerlerinin sürdürülebilirliğinin sağlamak için alanda yapılacak

faaliyetleri ve bu faaliyetlerin nasıl hayata geçirileceğine ilişkin detayları belirlemek önem oluşturmaktadır. Bu durum da alanda yetkili tüm paydaşların eşgüdümünün sağlanması ile gerçekleşmesi gerektiği ve böylece yereldeki stratejileri, politikaları ve eylemleri planlaması gereken yerelin yine kendisi olduğu durumu sonucuna varılmaktadır. UNESCO periyodik raporlarında Kapadokya bölgesine ilişkin son olarak 2014 yılında bir rapor bulunmaktadır. Dünya Mirası Alanına raporda birçok olumsuz değerlendirmeye ve eksikliğe yer verildiği görülmektedir. Söz konusu eksiklikler eğitim, finansman, hukuk, trafik, koruma planlaması ve yönetim alanlarında olduğu görülmektedir. UNESCO'nun (2014) belirttiği gibi, eksikliklerin çeşitli kategorilerde var olması, bu eksikliklerin çözümünde farklı uzmanlık alanlarını, kurumları ve yetkilileri gerektirdiğini ve etkilediğini göstermektedir. Bölgedeki farklı uzmanlık alanlarının kapsamı, Tablo 3'ten de açıkça anlaşılmaktadır. Bu bağlamda literatür taraması sonucunda da ulaşılan lisansüstü çalışmalarda görüldüğü üzere, alanın maddi ve maddi olmayan kültürel bağlamındaki potansiyelleri gastronomi, jeotermal kaynaklar gibi turizm odaklı yer altı ve yer üstü değerleri araştırmalara farklı alanlarda konu olmuştur.

Literatür taraması sonucunda jeoloji mühendisliğine konu olan Derinkuyu jeotermal alanlarının ignimbiritlerin suya karşı olan hassas olması ve heterojen yapılarından kaynaklı farklı noktalardaki farklı mukavemet değerleri elde edilmesi yer altı şehrinin yayılımının tahmin edildiği tüm alanda jeolojik etüdün yapılmasına ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Kapadokya Bölgesinin özgün niteliklerinin hâkim olduğu ve bu çalışmada örnek teşkil eden Derinkuyu kaya oyma oluşumları doğal ve beşeri etkenlerin olumsuz etkisine maruz kaldığından dolayı gelecek kuşaklara aktarılması için önem oluşturmaktadır.

Miras yönetimi, kısa orta ve uzun erimli olarak mirasın özgün değerlerine ilişkin belirlenen tema, hedef ve eylemler ile yönetilmesi sürdürülebilir koruma yaklaşımının gerekliliklerini oluşturmaktadır. Aynı zamanda yere özgü belirli amaçlara ilişkin miras koruma politikaları ve stratejileri mirasın tüm paydaşlarına görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu çalışmada da olağanüstü evrensel bir değer (Outstanding Universal Value) olarak Dünya Miras Listesinde yer almasına rağmen miras yönetim planı öngörülme Kapadokya bölgesinin miras yönetim planı hazırlanması gerekmektedir. Bölgenin tüm potansiyellerinin etkin kullanılması ve mevcut durumların korunması amacıyla alınacak tüm tedbirlere ilişkin koruma kullanma stratejilerinin belirlenmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması önem oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aydın, A., 2016. Gastronomi ve Turizm Bütünleşmesinde İzlenilen Stratejik Süreç Üzerine Nitel Bir Araştırma: Kapadokya Örneği. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı, Antalya, Türkiye, ss.151.
- Bal, Ş., 2019. Bütünleşik Miras Alanları İçin Yönetim Modeli Önerisi: Troya Tarihi Milli Parkı Örneği. Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Denizli, Türkiye, ss. 254.
- Bozkurt, İ., 2022. Sürdürülebilir Turizm Bakış Açısıyla Talebin Yönetilmesinde Taşıma Kapasitelerinin Hesaplanması ve Pazarlamama Çerçevesinde İncelenmesi: Kapadokya Örneği. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Nevşehir, Türkiye, ss. 231.
- Cimşit, F., 2007. Tepe Kent Yerleşmelerinde Psiko-Sosyal Alan Olgusunun Konut Örüntüleri İle İlişkisi: Uçhisar Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ss. 194.
- Çekiç, G., 2008. Kapadokya'da Yer Altı Yerleşmelerinin Yer Seçimi-Oluşumu-Günümüzde Planlamaya Etkisi, Kaymaklı ve Derinkuyu Örnekleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Konya, Türkiye, ss. 131.
- Deniz, G.B., 2022. Kültürel Mirasın Korunması İçin Sürdürülebilir Miras Yönetimi: Türkiye Örneği. *Kent Akademisi Dergisi* 15(3): 1204-1222. <https://doi.org/10.35674/kent.1063306>.
- Dinçer, İ., 2009. Kentsel Koruma ve Yenileme Sorunlarını Örnekler Üzerinden Tartışmak: Süleymaniye ve Tarlabası. *Planlama Dergisi*. <http://planlama.org/new/planlama.org-yazilari/2.html>.
- Dolap, D., 2019. Derinkuyu (Nevşehir) Yerleşimindeki Sığ Yeraltı Kaya Oyma Yapıların Duyarlılığının İncelenmesi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Nevşehir, Türkiye, ss. 83.
- Gemi, N., 2020. Kırsal Alanlarda Yöresel Doku ve Mimari Mirasın Analizi: Nevşehir Derinkuyu Suvermez Köyü Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Restorasyon Bilim Dalı, İzmir, Türkiye, ss. 294.
- Gültekin, N., Uysal, M., 2018. Kültür Miras Bilinci, Farkındalık ve Katılım: Taşkale Köyü Örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 8(15): 2030-2065. <https://doi.org/10.26466/opus.446272>.
- ICOMOS, 2013. Burra Charter, <https://australia.icomos.org/wpcontent/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf>. (Erişim Tarihi:07.01.2024).
- Kemikkıran, F.Ö., 2019. Nevşehir Yöresindeki İgnimbiritlerin Fiziksel ve Mekanik Özellikleri ile P-Dalga Hızı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Nevşehir, Türkiye, ss. 98.

- Keskin, B., 2020. Kapadokya Bölgesini Ziyaret Eden Turistlerin Günlük Tur Deneyimlerinin Destinasyon Prestiji Algılamalarına Etkisi: Tur Türünün Düzenleyici Rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm Rehberliği Ana Bilim Dalı, Nevşehir Türkiye, ss. 85.
- Kılıç, İ., 2020. Toplumsal Taşıma Kapasitesinin, Turizmin Gelişimine Yönelik Destek Üzerindeki Etkisinde, Toplumsal Katılımın ve Yaşam Kalitesinin Rolü. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı Turizm İşletmeciliği Bilim Dalı, Eskişehir, Türkiye, ss. 120.
- Koç, E., 1989. Kapadokya Bölgesinde Kentsel Dokunun Turizme Yönelik Korunması ve Kullanılması. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye, ss. 265.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Bursa (Hanlar Bölgesi & Sultan Külliyesi) ve Cumalıkızık Yönetim Planı (2021-2026), <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-204384/ulusal-yonetim-planlari.html> (Erişim Tarihi: 09.01.2024).
- Okuyucu, D., 2007. Derinkuyu Yeraltı Şehri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Erzurum, Türkiye, ss. 322.
- Özkan, S., 2015. Kapadokya ve 3 Boyutlu Kadaströ. Dünya Kadaströ Zirvesi Kongre ve Sergi Etkinliği, İstanbul Haliç Kongre Merkezi 20-25 Nisan 2015. https://docplayer.biz.tr/15817209-Kapadokya-ve-3-boyutlu-kadaströ.html#google_vignette (Erişim Tarihi: 08.01.2014).
- Pekak, M. S., 2009. Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi* 26(2): 249-277. <https://doi.org/10.4305/metu.jfa.2009.2.13>.
- Resmi Gazete, 1983. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu (KTVKK). <https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2024).
- Resmi Gazete, 2019a. 7174 Sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanun. <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/06/20190601-11.html> (Erişim Tarihi: 03.01.2024).
- Resmi Gazete, 2019b. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 38 sayılı Kapadokya Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. <https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.38.pdf> (Erişim Tarihi: 04.01.2024).
- Sözbilen, G., 2022. Miras Alanlarında Koruma-Kullanma Dengesinin Belirlenmesi: Kapadokya Örneği. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı Turizm İşletmeciliği Bilim Dalı, Nevşehir, Türkiye, ss. 227.
- Şakar, S. F., 2020. Kapadokya Kültürel Miras Alanlarının Değişimi ve Yorumlanması, 1960-2020. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Restorasyon Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ss. 416.

- Şener, F.M., 2015. Kapadokya Jeotermal Provensinin Jeotermal Kaynak Potansiyeli. Niğde Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Niğde, Türkiye, ss. 191.
- Timur, B. E., Kevşeroğlu, Ö., 2021. Kaya Oyma Geleneğinin İzinden Kırsal Morfolojiyi Anlamak: Kayseri Koramaz Vadisi Örneği. *Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı*, 315–332.
- UNESCO, 2004. The World Heritage List: Filling the Gaps - An Action Plan for the Future, World Heritage Committee, Twenty-eighth Session Suzhou-China.
<https://whc.unesco.org/archive/2004/whc04-28com-13e.pdf>. (Erişim Tarihi: 09.01.2024).
- UNESCO, 2013. Criteria for Selection to World Heritage List.
<https://whc.unesco.org/en/criteria>. (Erişim Tarihi: 09.01.2024).
- UNESCO, 2014. Periodic Report-Second Cycle: Section II-Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia. <http://whc.unesco.org/archive/periodicreporting/EUR/cycle02/section2/groupb/357.Pdf> (Erişim Tarihi: 10.01.2024).
- Üstüner, M., Gültekin, N., 2022. Yer Altı ile Yer Üstü Yerleşimlerde Morfolojik Süreklilik: Kapadokya Derinkuyu Örneği. DAKAM II. Mimarlık ve Kent Araştırmaları Konferansı MKA'2022, Kasım 2022, 64-77.